

Den subjektive sagprosa

En sproglig tekstanalyse

Aarhus Universitet

Institut for Kommunikation og Kultur

Bachelor i Nordisk Sprog og Litteratur

Eksamen i Grammatik og tekst

22-05-2018

Andreas Mølgaard Laursen

Studienummer:

Eksamensnummer:

AU ID:

Eksaminator: Henrik Jørgensen

Censor: Marianne Støvring Rathje

Antal anslag: 19163

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Formål, afsender- og modtagerforhold	4
Genreundersøgelse: Sætningskobling, komposition og fremstillingsformer	5
Den foreløbige genre	5
Sætningskoblinger	5
Komposition og fremstillingsformer	6
Sproglig stil: Forfelter og diskursreferenter	8
Den egentlige genre	10
Konklusion	11
Litteraturliste	12

Indledning

I denne opgave vil jeg udarbejde en komparativanalyse af to tekster, der begge omhandler Magnus Heinesen. Den ene tekst stammer fra en ældre lærebog, og den anden er en online leksikonartikel. Jeg vil undersøge, hvilken genre de to tekster tilhører. Dette vil jeg gøre på to måder, først ønsker jeg at fastslå de to teksters genrer ud fra deres teksttærskler, og herefter vil jeg undersøge teksternes genrer ud fra teksternes indhold for at se, om teksterne lever op til konventionerne for den genre, de ud fra teksttærsklerne udgiver sig for at være. Til at gennemføre undersøgelsen vil jeg starte med at se på teksternes formål, afsender- og modtagerforhold, og hvordan dette kan sige noget om genren, og til at underbygge mine påstande vil jeg se på teksternes sætningskoblinger, komposition og fremstillingsformer, da disse punkter vil kunne give et mere nuanceret billede af, hvad den egentlige genre er, og hvor teksterne afviger fra genrekravene. Herefter vil jeg se på teksternes forfelter, og hvilken betydning de har for forståelsen af teksterne. Afslutningsvis vil jeg se på, hvilken rolle diskursreferenterne har i forhold til forfelterne.

Formål, afsender- og modtagerforhold

De to tekster, tekst A og B, tager udgangspunkt i fortællingen om Mogens Heinesen. Tekst A stammer fra Ove Mallings bog *Store og gode handlinger*, som har været brugt som lærebog i latinskolen. Bogen var et bestillingsværk, og Ove Malling, som var cand.theol., var forfatteren bag. Værket var færdigt i 1777 (Karker 2015: 213). Tekst B stammer fra Wikipedia, der er et onlineleksikon, hvor afsenderen er entusiast inden for emnet. Som sagt har begge tekster til formål at fortælle historien om Mogens Heinesen, men måden, hvorpå dette gøres, er forskellig. Tekst A var ved dens udgivelse en lærebog, men med nutidens øjne opfylder den ikke kravene for en lærebog grundet dens træk fra den narrative fremstillingsform, hvilket vil blive forklaret senere.

I dette afsnit vil jeg se på afsender- og modtagerforholdene, og i den forbindelse vil jeg fremhæve Ole Togeby's kommunikationsmodel, der tager udgangspunkt i en række faktorer, der har betydning for en given tekst (Togeby 2003: 179). Togeby fremhæver nogle faktorer, som er: Afsenderen som skriver teksten, modtageren som tolker teksten, sagsforholdet som teksten er om, kanalen som gør kontakten mellem afsender og modtager mulig. Jeg har udeladt den sidste faktor, som omhandler sprogsystemet, da det ikke har relevans her (Togeby 2003: 179-180). Tekst A's afsender er Ove Malling, og han havde fået til opgave at skrive værket for at fremme nationalfølelsen (Karker 2015: 213). Påstanden herom kan underbygges ved hjælp af den del af kommunikationsmodellen, som omhandler sammenhængen mellem genre og kanal. Malling har udgivet en lærebog, som i værkets samtid blev betegnet som sagprosa, og dermed er tekstens formål i overensstemmelse med den kanal, afsenderne har valgt at udgive teksten i. Det samme gør sig gældende for tekst B's afsender, som dog er ukendt, fordi Wikipedia er et onlineleksikon skrevet af entusiaster. Afsenderen af leksikonartiklen er én med interesse inden for emnet. Igen er der overensstemmelse mellem afsenderens interesse og valg af kanal. Dette leder hen mod modtageren af de to tekster. Modtageren af de to tekster er forskellig, da tekst A er en lærebog, som blev brugt i latinskolen, så her er målgruppen elever, og tekst B's målgruppe er personer som har interesse i, hvem Magnus Heinesen var.

For at opsummere så er begge tekster ens i forhold til afsender. Da begge tekster er belærende om et emne, så ser den sociale relation således ud: Den går fra den, som ved

noget, til den der ønsker at vide noget (Togeby 2014: 34). Modtageren af de to tekster er således forskellig fra hinanden.

Genreundersøgelse: Sætningskobling, komposition og fremstillingsformer

Den foreløbige genre

Ud fra teksttærsklerne er begge tekster sagprosa, men jeg vil undersøge, at dette ikke er korrekt. Det vil jeg gøre ved at undersøge sætnings- og referentkoblingerne i teksterne og deres komposition, samt fremstillingsformer.

Som jeg nævnte i det foregående afsnit, kan tekst A og B kategoriseres som sagprosa. Der er en del argumenter for denne kategorisering af teksterne. Med udgangspunkt i opgavebeskrivelsen står der, at tekst A er et uddrag fra en lærebog i latinskolen, og tekst B er en leksikonartikel fra onlineleksikonet Wikipedia, og ud fra disse to informationer kan man klassificere de to tekster som sagprosa, som også kaldes faglitteratur.

Ved at undersøge sætningskoblinger samt kompositionen og fremstillingsformer af teksterne kan det siges mere præcist, hvilken genre teksterne tilhører. Den nuværende bestemmelse af genrene beror på teksttærsklerne og deres informerende indhold.

Sætningskoblinger

Til at undersøge om genren i de to tekster er sagprosa, som jeg argumenterede for tidligere, vil jeg nu se nærmere på teksterens sætningskoblinger.

Tekster, som primært er beskrivende, er eksempelvis redegørelser som lærebøger, som tekst A er, og leksikonartikler som tekst B er et eksempel på. Udsagnssammenhænge som sammenstilling og specifikation er dominerende i beskrivende tekster (Arendt 2007: 71-73). Men disse sætningskoblinger er ikke de, der er dominerende i tekst A. Jeg vil nu komme med en række sætningskoblinger, der er dominerende i tekst A. Der er en del eksempler på kausativitets udsagnssammenhænge i tekst A som i denne sætning: ”Disse forførte de Indfødte, saa at de næsten alle bleve eenige om (...)” (Tekst A, linje 16-17¹). I citatet er adverbialet ”saa” en indikator på, at der er tale om kausativitet, og i

---

¹ Henvisningen til tekst A og B vil se således ud: Tekst A/B, linje.

dette tilfælde er den retvendt, da de er årsag til, at Magnus Heinesen vil blive slået ihjel. Der er også et eksempel på omvendt kausativitet på linje 26-28 i tekst A, hvor følgende står: ”Da Bøddelen spurgte ham, om han ei vilde have et Tørklæde (...). Dog er det sjældent, at en længere tekst holder sig til en enkelt type udsagnssammenhænge (Arendt 2007: 73). Denne påstand kan underbygges af tekst A, da den også gør brug af sætningskoblinger som additivkobling, specifikation og kontrastkobling, der er karakteriserende for sagprosa (Arendt 2007: 71-72). I følgende citat er der et eksempel på en kontrastkobling, der er eksplicit grundet konjunktionen ”men”, der er således tale om en syndetisk sætningskobling: ”Det var ikke Frækhed, der taledede, men det sande Mod, oplivet af en god Samvittighed” (Tekst A, linje 28-29). Tekst A’s sætningskoblinger opfylder ikke kravene for at være sagprosa, men det gør tekst B’s sætningskoblinger. Her adskiller de to tekster sig væsentligt fra hinanden. Tekst B’s sætningskoblinger er primært additiv- og kontrastkoblinger, hvilket kan ses i følgende citat: ”Heinason havde et godt rygte efter sin tjeneste for Holland, og kongen forstod, at denne erfarne og uforfærdede kriger kunne blive en nyttig mand for ham” (Tekst B, linje 22-23). I dette citat er der en tydelig additivkobling grundet konjunktionen ”og”, som er en sideordnede konjunktion. I følgende citat er der et eksempel på en kontrastkobling, som også er kendetegnede for sagprosa: ”Magnus flygtede igen, men blev indhentet og arresteret i Norge” (Tekst B, linje 63). Som nævnt tidligere så holder en tekst sig sjældent kun til en type udsagnssammenhænge, og dette er også tilfældet i tekst B, hvor der er et eksempel på kausativitet, som er mere kendetegnende for skønlitteratur: ”Samtidig skulle han opbringe de skibe der sejlede nord om Norge for at handle med Rusland, da disse krænkede kronens toldrettigheder og begrænsede Øresundstolden” (Tekst B, linje 40-42). Ud fra undersøgelsen om de to teksters sætningskoblinger kan det konkluderes, at tekst A ikke lever op til sagprosaens krav på dette punkt, men tekst B gør.

Komposition og fremstillingsformer

I dette afsnit vil jeg undersøge de to teksters fremstillingsformer og komposition med henblik på at kunne sige noget om den egentlige genre ved teksterne. Der tages udgangspunkt i min tidligere antagelse om, at teksterne tilhører genren sagprosa. Sagprosa gør brug af den ekspositoriske fremstillingsform. Ved den ekspositoriske fremstillingsform er afsenderen, den der ved noget, og adressaten bliver oplyst om noget vedkommende ikke ved (Togeby 2014: 105). Jeg vil nu starte med at undersøge, om tekst A gør

brug af denne fremstillingsform, samt undersøge tekstens komposition. Kompositionen i ekspositoriske fremstillingsformer spiller en mindre rolle, end den gør i narrative fremstillingsformer. Den typiske komposition i en ekspositorisk fremstillingsform er, at der først kommer en overskrift, der angiver emnet, og herefter belyses emnet ud fra en række topoi (Togeby 2014: 106). Dette er ikke tilfældet i tekst A, den gør brug af den narrative fremstillingsform, hvilket kan underbygges af brugen af temporale- og kausativitetskoblinger, som er dominerede i fortællinger.

Kompositions mønstret i tekst A følger mønstret for beretninger med den narrative fremstillingsform. Dog følger begyndelsen ikke kompositions mønstret, men det gælder også kun ved de fleste beretninger, at de følger kompositions mønstret konsekvent (Togeby 2014: 147). Normalt i dette kompositions mønster introduceres protagonisten først, i tekst A er Magnus Heinesen protagonisten, men i teksten kommer episoden, som sættes i gang af en begivenhed først. I tekst A er begivenheden, at Færøerne, Grønland og Island havde været plaget af sørøvere og englænderne tog med magt, hvem de fik fat på (Tekst A, linje 1-6). Magnus Heinsen er således en reaktion på begivenhederne. Protagonisten har så til opgave at udføre en handling som en reaktion på komplikationen, sørøverierne, og dette gør han ved at rydde øerne for sørøvere. Resultatet af hans handling bliver så, at nogle folk fra hans mandskab ønsker at slå ham ihjel. Ønsket om mordet på Heinesen er tekstens anden komplikation, og Heinesen kæmper imod og overvinde dem (Tekst A, linje 18-21). Resultatet af Heinesens handling er, at han til sidst bliver dømt til at miste hovedet, hvilket er slutningen på teksten. Slutningen efterlader læseren både klogere og rigere i forhold til, hvad der skete med Magnus Heinesen (Togeby 2014: 148).

Tekst A følger kompositions mønstret for en beretning med narrativ fremstillingsform. Nu vil jeg undersøge, hvordan det forholder sig med tekst B. Som tidligere nævnt så spiller kompositions mønstret en mindre rolle i ekspositoriske fremstillingsformer. Kompositions mønstret ser således ud: Teksten starter med en overskrift, som angiver emnet, og herefter kommer der en række topoi, der belyser emnet (Togeby 2014: 106). Tekst B følger ikke dette kompositions mønster. Teksten starter dog med en overskrift som angivet emnet, og herefter kommer der et afsnit, som fortæller om hvem Magnus Heinesen er. Et argument til den manglende komposition kan findes hos afsenderforholdet. Afsenderen af denne tekst er ukendt, og der vides således ikke om vedkommen-

de, der har forfattet teksten har nogen akademisk baggrund eller viden omkring opbygning af tekster.

Når det kommer til komposition og fremstillingsformer, så adskiller teksterne sig betydeligt fra hinanden. Tekst A gør brug af den narrative fremstillingsform samt kompositionen for en beretning. Tekst B gør brug af den ekspositoriske fremstillingsform og tilhørende komposition, selvom tekst B ikke følger kompositionen gennem hele teksten, så er teksten mere objektiv end tekst A. Valget af fremstillingsform har betydning for niveauet af objektivitet i en tekst. Tekst B gør brug af den ekspositoriske fremstillingsform, og den opfattes som den mest neutrale, da den blot har til opgave at videreformidle oplysninger om et emne (Togebj 2014: 105). Dette er et argument for, at tekst B er mere objektiv end tekst A.

Sproglig stil: Forfelter og diskursreferenter

Når man ønsker at se på en teksts sproglige stil, kan forfelterne være et godt sted at starte, da de siger noget om en teksts kompleksitet, hvis en tekst er svær at læse, kan det skyldes, at sætningerne består af tunge forfelter. Den typiske opbygning af en sætning er, at man i forfelterne får præsenteret noget kendt information, dette betegner Fossetøl som tema og herefter, efter det første finite verbum, får vi noget nyt information, som betegnes som rema (Fossetøl 1983:126). Bevægelsen går fra noget kendt information til noget nyt information, og dette er vigtigt for en teksts kohærens. Tekst A's forfelter er meget varierende i sværhedsgrad. Mange af forfelterne består kun af et enkelt subjekt, hvilket kan ses i følgende linjer: 9, 18, 22, 23, 25, 26 og 30 (Tekst A). Da de fleste af forfelterne er lette, bliver teksten nem at læse. Tekst A indeholder også eksempler på mere tunge forfelter, som dette citat illustrerer: "Den lange Fraliggenhed fra Danmark, de idelige Krige, og flere Aarsager, havde gjort disse grumme Gieste desmerre forvovne" (Tekst A, linje 3-4). Selvom forfelter i det foregående citat er langt, så består det bare af et subjekt, men det virker tungt at læse grundet brugen af kommaerne ved opremsningerne. Da teksten er bygget op af forfelter, som hovedsagligt kun består af subjekter, så er der ikke blevet gjort plads til adverbialer, som udtrykker temporalitet i forfelterne, hvilket er et typisk træk for fortællende tekster. Her afviger tekst A fra sine ellers narrative træk. Tekst A har primært subjekter på forfelternes plads, og dette mar-

kerer den gennemgående handlende person, hvilket gør sig gældende i en krimi² (Jørgensen 2014: 87).

Tekst B's forfelter består ikke udelukkende bare af et subjekt, som det var tilfældet med tekst A. I begyndelsen af teksten er der et relativt langt forfelt: "Magnus Heinson eller Mogens Heinesen (1548 i Oyndarfjörður – 18. januar 1589 i København) var en færøsk søhelt i det 16. århundrede" (Tekst B, linje 1-2). Forfeltet indeholder mange informationer om blandt andet steds- og tidsangivelser for Heinesens liv. Her gør skribenten bag artiklen brug af ny information i forfeltet. Tekst B's forfelter består flere steder af adverbialer, som tekst A ikke gjorde. Eksempler på forfelter med adverbialer kan ses i linjerne: 31, 40, 47, 55 og 70 (Tekst B). Forfelterne i tekst B indeholder meget information ofte tids- og eller stedsangivelser, og det bevirker, at teksten bliver meget informativt.

Forfelterne siger noget om, hvordan teksten forholder sig til modtageren. Mere simple forfelter gør det lettere for modtageren at læse og forstå teksten, hvilket er tilfældet med tekst A, hvor forfelterne indeholder noget kendt information, hvorimod tekst B indeholder megen ny information i forfelterne, og det bevirker, at læseren selv skal skabe overblik (Jørgensen 2014, 111).

Det er oplagt at snakke om referentkoblinger efter forfelterne, da referenterne i tekster ofte står på forfelternes plads. Dette ønskes undersøgt for at kunne sige noget om tekstens kompleksitet. I de to tekster er den dominerende diskursreferent den anaforiske, hvor der henvises tilbage i teksten. Der er to måder at introducere en diskursreferent på, den første er ved brug af et proprium, og den anden er ved brug af ubestemt beskrivelse. Den sidste måde er en litterær teknik (Ulbæk 2005, 38). I begge tekster er Heinesen hovedreferenten, men referentkoblinger ligner ikke hinanden i de to tekster. I tekst A introduceres hovedreferenten Magnus Heinesen ved navn (Tekst A, linje 10), og efterfølgende refereres der tilbage til Heinesen enten ved navn eller ved brugen af det personlige pronomen "han". Denne måde, at referere tilbage på, gør det nemt for læseren at forstå teksten, da der er tre referentkæder i teksten, Heinesen, fjenderne, som introduceres i starten, hvor følgende står: "Engelænderne, Ierne, Frankerne" (Tekst A, linje 1-2), og den tredje referentkæde er Heinesens mandskab, som ønsker at slå ham ihjel. Tekst B adskiller sig fra tekst A, da tekst B starter med at introducere Magnus Heinesen

---

² Der antages ikke her, at tekst A's genre er en krimi, men krimien hører under skønlitteratur, og jeg ønsker at undersøge tekst A's narrative træk.

i overskriften. Når der refereres tilbage Heinesen, så gøres det ved hjælp af navn. Denne måde at referere på skaber objektivitet jævnføre genren, sagprosa. Dog er teksten ikke udelukkende objektiv, der er eksempler på subjektive koblinger i teksten, som for eksempel: "(...) denne erfarne og uforfærdede kriger (...)" (Tekst B, linje 22-23). Et andet eksempel på denne subjektivitet kan findes i brugen af substantivet "helt" (Tekst B, linje 74). Denne brug af ord med positive konnotation bevirker en høj grad af subjektivitet i teksten, hvilket ikke hører sagprosaen til.

Den egentlige genre

I starten af opgaven antog jeg, at de to teksters genre er sagprosa, men dette er ikke korrekt. Jeg har i gennem min foregående analyse fundet frem til nogle argumenter, som taler for og imod, hvilke genrer teksterne tilhører. Der vil nu blive lavet en redegørelse over tidligere pointer med henblik på at fastslå en genre.

Tekst A har i sin samtid været betegnet som sagprosa, men i dag vil man ikke betegne den som sagprosa. Dette skyldes blandt andet brugen af de temporale- og kausale sætningskoblinger, som hører fortællingen til. Derudover gør teksten brug af fortællingens kompositions mønster og den narrative fremstillingsform, hvilket ikke objektiviserer teksten. Dog er der også et argument for, at tekst A ikke holder sig til skønlitteraturens sproglige træk på alle punkter, da graden af adverbialer, som skaber temporalitet, i forfelterne er lav, og det er ellers et træk for en fortælling. Ud fra nutidens genrekrav vil man betegne tekst A som værende skønlitteratur.

Tekst B lever i højere grad op til sine teksttærskler om at være sagprosa end tekst A. Sætningskoblingerne i teksten kan bruges som argumenter for at tekst B er sagprosa, da den gør brug af additiv- og kontrastkoblingen, og de er kendetegnende for sagprosa.

Tekst B følger ikke helt kompositions mønstret for sagprosa, men den gør i højere grad brug af den ekspositoriske fremstillingsform end tekst A. Et andet argument for at teksten er sagprosa, skyldes den hyppige brug af tids- og stedsangivelser i forfelterne, hvilket gør teksten meget informerende. I forfelterne står referenterne ofte, og der refereres oftest tilbage ved hjælp af navn, hvilket giver teksten en høj grad af objektivitet, dog er der få steder, hvor teksten gør brug af referenter med positive konnotationer, hvilket ikke er objektivt. Overordnede set er teksten sagprosa, dog med få elementer som ikke hører til i sagprosaen, men afsenderen er anonym, så der vides ikke noget om vedkommendes faglige baggrund.

Konklusion

Gennem arbejdet med de to tekster er det tydeligt, at der er væsentlige forskelle og ligheder mellem teksterne. Det er de to teksters komposition og fremstillingsform, som adskiller dem mest fra hinanden. Jeg har gennem min undersøgelse ønsket at påvise de to teksters egentlige genre, og tekst A er skønlitteratur, og tekst B er sagprosa. Det er meget firkantet stillet op, denne kategorisering af teksterne, men ud fra undersøgelsen er de dominerende elementer i tekst A hørende til skønlitteraturen og tekst B sagprosa.

Litteraturliste

Arendt, Hans (2007). *Talehandlinger- og anden sprogbrug*. Frederiksberg: Dansk lærerforening.

Fossestøl, Bernt (1983). "Tekstlingvistikk – en ny synsvinkel?" i *Bindningsverket i tekster*. Oslo, Bergen, Tromsø: Universitetsforlaget.

Jørgensen, Henrik (2014). *Indføring i Dansk Synstaks*. Aarhus.

Karker, Allan (2015). *Dansk i tusind år*. Modersmål-Selskabet.

Malling, Ove. 1992. *Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere*, redigeret af Erik Hansen. København: Det danske sprog- og Litteraturselskab & Gyldendal.

Togeby, Ole (2003). *Fungerer denne sætning?* København: Gads Forlag.

Togeby, Ole (2014). *Bland blot genrerne – Ikke tekstarterne!* Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Ulbæk, Ib (2005). "Diskursreferenter – introduktion af entiteter i tekstens univers" i *Sproglig tekstanalyse – introduktion til pragmatisk tekstlingvistik*. København: Academia.

Wikipedia: "Magnus Heinason". 30.03.2017. Internetadresse:

https://da.wikipedia.org/wiki/Magnus_Heinason - Besøgt d. 21.05.2018.